

BARBARA JANKOWIAK

ORCID: 0000-0002-7660-2070
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

AGATA MATYSIAK-BŁASZCZYK

ORCID: 0000-0002-7420-7288
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

SOCJOTERAPIA W SPECJALISTYCZNYCH PLACÓWKACH WSPARCIA DZIENNEGO I MŁODZIEŻOWYCH OŚRODKACH SOCJOTERAPII

STRESZCZENIE

Celem artykułu jest opisanie sposobu prowadzenia socjoterapii w Specjalistycznych Placówkach Wsparcia Dziennego i Młodzieżowych Ośrodkach Socjoterapii. Instytucje te stanowią ważny element polskiego systemu pomocy i wsparcia, zapewniając dzieciom i młodzieży oddziaływania edukacyjne, wychowawcze i terapeutyczne. Świetlice socjoterapeutyczne kierują swoją ofertę głównie do dzieci i młodzieży z grup ryzyka, natomiast MOS-y obejmują wsparciem młodzież zagrożoną niedostosowaniem społecznym, wymagającą intensywniejszych oddziaływań wychowawczych i terapeutycznych. W obu typach placówek socjoterapia realizowana jest przede wszystkim w formie oddziaływań społeczno-wychowawczych, uzupełnianych indywidualnymi formami wsparcia oraz pracą grupową o charakterze terapeutycznym. Analiza literatury przedmiotu wskazuje jednak, że ten ostatni wymiar – socjoterapia rozumiana jako specjalistyczna, terapeutyczna praca z grupą – bywa w praktyce niedoceniany, co może ograniczać skuteczność oddziaływań w obu typach instytucji. Istnieje potrzeba prowadzenia badań naukowych w celu poznania specyfiki prowadzonych oddziaływań socjoterapeutycznych, by na tej podstawie wypracować katalog dobrych praktyk w tych placówkach.

Słowa kluczowe: socjoterapia, placówki wsparcia dziennego, młodzieżowe ośrodki socjoterapii, świetlice socjoterapeutyczne

SOCIOTHERAPY IN SPECIALIST DAY CARE CENTRES AND YOUTH SOCIOTHERAPY CENTRES

ABSTRACT

The aim of this article is to describe how sociotherapy is conducted in Specialised Sociotherapy Day Care Centres and Youth Sociotherapy Centres. These institutions are an important part of the Polish assistance and support system, providing educational, upbringing and therapeutic activities for children and young people. Sociotherapy Day Centres mainly target children and young people from at-risk groups, while Youth Sociotherapy Centres provide support to young people at risk of social maladjustment who require more intensive educational and therapeutic interventions. In both types of facilities, sociotherapy is primarily implemented in the form of social and educational activities, supplemented by individual forms of support and therapeutic group work. However, an analysis of the literature on the subject indicates that the latter dimension – sociotherapy understood as specialised therapeutic work with a group – is sometimes underestimated in practice, which may limit the effectiveness of interventions in both types of institutions. There is a need for scientific research to understand the specifics of sociotherapeutic interventions in order to develop a catalogue of good practices in these institutions.

Keywords: sociotherapy, Day Care Centres, Youth Sociotherapy Centres

Socjoterapia w kontekście funkcjonowania instytucji pomocy dzieciom i młodzieży

Socjoterapia, rozwijana w Polsce od lat 80. XX wieku, jest jedną z najpopularniejszych form pomocy dzieciom i młodzieży (Zajac, 2019). Obejmuje diagnozę, interwencję i ewaluację, łącząc elementy psychologiczne, terapeutyczne, pedagogiczne i wychowawcze. W literaturze przedmiotu można znaleźć różne sposoby ujmowania socjoterapii, jednak ich wspólnym mianownikiem jest grupowy charakter tej formy pracy z dziećmi i młodzieżą (Wilk, 2023). Zazwyczaj socjoterapia definiowana jest jako grupowa forma pomocy psychologiczno-pedagogicznej skierowana do dzieci i młodzieży z grup ryzyka oraz/lub z problemami w funkcjonowaniu psychospołecznym. Młodzi ludzie trafiający na socjoterapię funkcjonują na pograniczu zdrowia i zaburzeń. Podejmowane wobec nich interwencje mają charakter specyficzny, ponieważ choć zazwyczaj nie są jeszcze zaliczani do grupy osób chorych czy zaburzonych, to jednak należą do populacji o podwyższonym ryzyku rozwoju problemów psychopatologicznych i często zmagają się z bieżącymi sytuacjami kryzysowymi (Jankowiak, Soroko, 2022; Soroko, Jankowiak, 2020). W trakcie oddziaływań socjoterapeutycznych uruchamiane są czynniki pomocowe pojawiających się w relacjach między członkami grupy, w kontakcie z socjoterapeutą i w procesie grupowym (Jankowiak, Soroko,

2013b). Jej celem jest pobudzenie potencjału rozwojowego (społecznego, emocjonalno-motywacyjnego, poznawczego), zapobieganie powstawaniu zaburzeń i problemów zdrowotnych, zmiana niekorzystnej trajektorii rozwoju oraz wzmacnianie mechanizmów zdrowia lub osłabianie mechanizmów podtrzymujących problemy psychospołeczne (Jankowiak i Soroko, 2021, s. 7). Wyróżnia się więc cele: rozwojowe, profilaktyczne i terapeutyczno-korekcyjne. Warto jednak zaznaczyć, że ujęcie socjoterapii jako formy pomocy psychologiczno-pedagogicznej wyraźnie akcentuje jej terapeutyczny wymiar, ponieważ wsparcie przebiega w sposób celowy, kontrolowany i realizowany poprzez zaplanowane, strukturalizowane spotkania grupowe. W socjoterapii stosuje się różnorodne metody i techniki pracy grupowej z dziećmi i młodzieżą (Jagiela, 2023; Jaros, 2023; Lasota, 2023), z których kluczowe to praca w kręgu, rundka oraz ćwiczenia i zabawy o charakterze socjoterapeutycznym (Jankowiak, Soroko, 2021).

Należy jednak pamiętać, że oddziaływania socjoterapeutyczne w Polsce realizowane są w wielu różnych instytucjach – na przykład edukacyjnych, resocjalizacyjnych, pomocy społecznej, a nawet w leczeniu psychiatrycznym (Jankowiak, Brzezińska, Soroko, 2023; Soroko, Jankowiak, 2020). W praktyce podejmowane oddziaływania mogą więc różnić się ze względu na odmienne cele funkcjonowania placówek, a także potrzeby grupy dzieci i młodzieży, która objęta jest oddziaływaniem pomocowym (Jankowiak, Brzezińska, Soroko, 2023).

Zdaniem Sawickiej (2023) w praktyce społeczno-wychowawczej socjoterapia często jest utożsamiana nie z oddziaływaniami terapeutycznymi, a z wychowawczymi lub z terapią wychowawczą i polega na tworzeniu sprzyjających warunków dla socjalizacji dzieci zaniedbanych wychowawczo, opartych na aktywności dostosowanej do ich potrzeb. Grupa rówieśnicza funkcjonuje według zasad społeczności terapeutycznej pod opieką „dobrego” dorosłego, który jest autorytetem, organizatorem codziennego życia i opiekunem. Proces socjoterapii przebiega w naturalnych warunkach społecznych, z wykorzystaniem tradycyjnych metod wychowawczych, takich jak porządek normatywny, organizacja czasu wolnego czy zadania wynikające z pełnionych funkcji. Ważną rolę odgrywają tu świetlice socjoterapeutyczne i młodzieżowe ośrodki socjoterapii, które tworzą bezpieczne, alternatywne środowisko sprzyjające korygowaniu negatywnych doświadczeń, rozwojowi kompetencji społecznych i edukacyjnych oraz budowaniu poczucia własnej wartości. W tym modelu socjoterapia ma charakter ciągły, obejmuje zarówno bezpośredni kontakt z dzieckiem, jak i pośrednie oddziaływanie poprzez zmianę jego środowiska

rodzinnego, rówieśniczego czy instytucjonalnego (Sawicka, 2023), ma jednak mniejszy potencjał terapeutyczny niż praca z grupą socjoterapeutyczną na podstawie procesu grupowego.

Cele i funkcjonowanie placówek wsparcia dziennego w Polsce

W Polsce placówki wsparcia dziennego działają w różnych formach organizacyjnych: specjalistycznej, opiekuńczej, podwórkowej oraz w formie łączonej. Prowadzenie socjoterapii jest możliwe jedynie w placówkach specjalistycznych lub specjalistyczno-opiekuńczych (Dz. U. z 2011 r. Nr 149, poz. 887, art. 23). Jednostki o charakterze specjalistycznym oferują swoim wychowankom m.in. zajęcia socjoterapeutyczne, terapeutyczne, korekcyjne, kompensacyjne i logopedyczne, a także realizują indywidualne programy o charakterze korekcyjnym, psychokorekcyjnym czy psychoprofilaktycznym. Obejmują one w szczególności terapię pedagogiczną, psychologiczną oraz socjoterapię. Placówki łączone, oprócz tych działań, zapewniają także opiekę wychowawczą, wsparcie w nauce, organizację zajęć rekreacyjnych, sportowych, rozwijających zainteresowania, a także różne formy spędzania czasu wolnego (Dz. U. z 2011 r. Nr 149, poz. 887, art. 23). Natomiast w placówkach o profilu wyłącznie opiekuńczym lub podwórkowym mogą być realizowane jedynie wybrane elementy socjoterapii, prowadzone przez wychowawców, bez konieczności zatrudniania specjalistów na stanowisku socjoterapeuty (Jankowiak, Brzezińska, Soroko, 2023). Zgodnie z ustawą z 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, „w celu wsparcia rodziny dziecko może zostać objęte opieką i wychowaniem w placówce wsparcia dziennego” (Dz. U. z 2011 r. Nr 149, poz. 887). Placówki wsparcia dziennego są uważane za kluczowy element lokalnego systemu opieki nad dzieckiem. Umożliwiają dzieciom z rodzin w trudnej sytuacji pozostanie w domu i uniknięcie pieczy zastępczej, a jednocześnie rozwijają ich zainteresowania, kompetencje społeczne i wyrównują szanse edukacyjne. Dzięki zajęciom kompensacyjnym (np. gimnastyce korekcyjnej, terapii SI, logopedii) wspierają wszechstronny rozwój dzieci. Ponadto oferują bezpłatne i atrakcyjne zajęcia, będące alternatywą dla kosztownych form spędzania czasu wolnego, w tym wycieczek i wyjazdów edukacyjnych (Badora, 2025). Ich atutem jest więc szerokie wsparcie dzieci z rodzin dysfunkcyjnych bez

konieczności izolowania ich od domu. Najczęściej funkcjonują lokalnie, oferując dzieciom opiekę po szkole. Pełnią funkcję kompensacyjną wobec rodzin, zapewniając wsparcie socjalne, emocjonalne i socjoterapeutyczne (Brenk, 2017).

Placówki wsparcia dziennego o profilu specjalistycznym i łączonym w literaturze przedmiotu nazywane są także świetlicami socjoterapeutycznymi. Świetlice w Polsce funkcjonują od lat 20. XX wieku (Badura, 2003), a pod koniec lat 90. utworzono podstawy prawne i organizacyjne dla działań profilaktycznych wobec dzieci, młodzieży i rodzin. Przekazanie środków i kompetencji samorządom pozwoliło na rozwój profilaktyki problemów alkoholowych i narkotykowych w każdej gminie. Zapewnione finansowanie przyczyniło się do powstania świetlic socjoterapeutycznych, innych form wsparcia dla dzieci z grup ryzyka oraz szkoleń dla specjalistów (Ostaszewski, 2015).

Świetlice mają na celu wspieranie dzieci i młodzieży z ubogich, niewydolnych wychowawczo lub dotkniętych problemami społecznymi rodzin. Realizują to poprzez działania:

- dydaktyczne – wyrównywanie szans edukacyjnych, pomoc w nauce, rozwijanie zainteresowań, współpracę z rodzicami i szkołą;
- opiekuńczo-wychowawcze – kształtowanie postaw prospołecznych, wspieranie rozwoju, organizację zajęć sportowych, twórczych i rekreacyjnych;
- terapeutyczne – rozwijanie umiejętności emocjonalnych i społecznych, budowanie poczucia własnej wartości, poprzez socjoterapię oraz inne oddziaływania indywidualne i grupowe;
- profilaktyczne – zapobieganie uzależnieniom, przeciwdziałanie niedostosowaniu społecznemu;
- kulturalne – udział w wydarzeniach i wycieczkach, poznawanie tradycji i dorobku kultury;
- socjalne – dożywianie, pomoc materialna i organizowanie wsparcia socjalnego (Badura, 2003).

Świetlice socjoterapeutyczne w Polsce działają poza systemem edukacji, a nadzór nad nimi sprawuje Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej. Finansowane są z budżetu miasta lub gminy, NGO oraz innych źródeł, takich jak darowizny (Kasprzak, 2021). Lokalna wartość placówek wsparcia dziennego wynika z ich: obecności w środowisku dzieci i młodzieży umożliwiającej szybkie dostrzeżenie potrzeb; powszechności i dostępności jako wsparcia rodzin w każdej gminie; otwartej formuły pozwalającej na działania dopasowane do lokalnych potrzeb; zintegrowanej pracy z rodziną, szkołą i instytucjami

lokalnymi; atrakcyjnej oferty dla dzieci z trudnych środowisk; możliwości profilaktyki i kompensacji wczesnych zagrożeń (Kolankiewicz, 2019).

Uczestnikami zajęć w placówkach wsparcia dziennego są dzieci i młodzież pozbawione wsparcia i pozytywnych wzorców w rodzinie. Często wykazują trudności w nauce, łamią normy społeczne, mają ograniczone umiejętności społeczne i problemy z wyrażaniem emocji, a niekiedy podejmują ryzykowne zachowania, takie jak uzależnienia, wandalizm czy przestępczość (Łaskawiec, 2007; Jankowiak, 2017).

Efekty uczęszczania do placówek wsparcia dziennego są generalnie pozytywne. Badania Najwyższej Izby Kontroli (NIK) wykazały, że 92% rodziców było bardzo zadowolonych z pobytu dziecka w świetlicy, a 89% stwierdziło, że dzieci chętnie w niej uczestniczą. Większość rodziców zauważyła poprawę zachowania dzieci, lepsze wyniki w nauce i unikanie wagarów. Dzieci deklarowały poczucie bezpieczeństwa, wsparcie ze strony wychowawców i rówieśników oraz pomoc w nauce. Najważniejsze umiejętności nabyte w placówkach to systematyczne odrabianie lekcji, używanie zwrotów grzecznościowych, opanowywanie złości, wyrażanie emocji i pomoc innym. Placówki cieszą się niską rezygnacją z zajęć, a średnia frekwencja wynosiła 62%. Nauczyciele i wychowawcy również odnotowali poprawę zachowania, wyników w nauce i funkcjonowania dzieci w grupie. Sporadycznie obserwowano niepożądane zachowania, na przykład niesłuchanie dorosłych (NIK, 2017). Inne badania potwierdzają pozytywny wpływ placówek na dzieci i młodzież, wskazując, że zaspokajają one potrzeby uczestników, wspierają w nauce i relacjach międzyludzkich oraz rozwijają potencjał wychowanków, a pośrednio wspierają rodziny (Pyżalski i in., 2016).

Cele i funkcjonowanie młodzieżowych ośrodków socjoterapii w Polsce

Miejscami szczególnie przygotowanymi na realizację oddziaływań socjoterapeutycznych są także placówki takie jak Młodzieżowe Ośrodki Socjoterapii (MOS).

Zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Edukacji i Nauki z 30 marca 2023 roku w sprawie niektórych publicznych placówek systemu oświaty, młodzieżowe ośrodki socjoterapii są prowadzone dla dzieci i młodzieży, którzy:

1) z powodu zaburzeń rozwojowych, trudności w uczeniu się i zaburzeń w funkcjonowaniu społecznym są zagrożeni niedostosowaniem społecznym

i wymagają stosowania specjalnej organizacji nauki, metod pracy, wychowania, pomocy psychologiczno-pedagogicznej i socjoterapii oraz

2) posiadają orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego wydane ze względu na zagrożenie niedostosowaniem społecznym (Rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki z 30 marca 2023 roku w sprawie niektórych publicznych placówek oświaty).

Pobyt wychowanka w młodzieżowym ośrodku socjoterapii może trwać do czasu ukończenia nauki w szkole wchodzącej w skład tego ośrodka lub w szkole ponadpodstawowej funkcjonującej, poza tym ośrodkiem (po uzyskaniu pozytywnej opinii zespołu i za zgodą organu prowadzącego młodzieżowy ośrodek socjoterapii), nie dłużej jednak niż do końca roku szkolnego w roku kalendarzowym, w którym wychowanek kończy 24. rok życia (Dz. U. z 2023 r., poz. 651). Do zadań młodzieżowego ośrodka socjoterapii należy eliminowanie przejawów zaburzeń zachowania oraz przygotowanie wychowanków do samodzielnego, odpowiedzialnego i zgodnego z obowiązującymi normami społecznymi i prawnymi życia po opuszczeniu młodzieżowego ośrodka socjoterapii (Dz. U. z 2023 r., poz. 651).

Młodzieżowe Ośrodki Socjoterapii realizują następujące zadania:

1. Rozpoznawanie indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych wychowanków, ich możliwości psychofizycznych i zainteresowań.

2. Udział wychowanków w zajęciach:

a) umożliwiających nabywanie umiejętności życiowych i społecznych ułatwiających prawidłowe funkcjonowanie w środowisku rodzinnym i społecznym, w szczególności po opuszczeniu młodzieżowego ośrodka socjoterapii:

– resocjalizacyjnych – w przypadku wychowanków niedostosowanych społecznie,

– socjoterapeutycznych – w przypadku wychowanków zagrożonych niedostosowaniem społecznym,

– profilaktyczno-wychowawczych,

– rewalidacyjnych – w przypadku wychowanków z niepełnosprawnością,

– innych o charakterze terapeutycznym;

b) sportowych, turystycznych i rekreacyjnych, w tym zajęciach organizowanych na świeżym powietrzu, o ile pozwalają na to warunki atmosferyczne,

c) kulturalno-oświatowych,

d) rozwijających zainteresowania.

3. Zapewnienie wsparcia wychowankom w okresie poprzedzającym opuszczenie młodzieżowego ośrodka socjoterapii (Rozporządzenie Ministra

Edukacji i Nauki z 30 marca 2023 roku w sprawie niektórych publicznych placówek systemu oświaty).

Zajęcia resocjalizacyjne, socjoterapeutyczne i profilaktyczno-wychowawcze są głównie ukierunkowane na: wspieranie wychowanków nowo przyjętych, rozwijanie mocnych stron i zainteresowań wychowanków odpowiednio do ich możliwości psychofizycznych. Istotnym zadaniem, jakie realizuje się w młodzieżowych ośrodkach socjoterapii, jest kształtowanie kompetencji indywidualnych i społecznych wychowanków oraz przygotowanie ich do samodzielnego funkcjonowania w życiu dorosłym, a w szczególności do aktywności zawodowej (Rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki z 30 marca 2023 roku w sprawie niektórych publicznych placówek systemu oświaty).

Przyjęcie nieletnich do młodzieżowych ośrodków socjoterapii może nastąpić na wniosek rodziców lub prawnych opiekunów oraz orzeczenia poradni psychologiczno-pedagogicznej o potrzebie kształcenia specjalnego ze względu na zagrożenie niedostosowaniem społecznym. Słuszne jest umieszczenie nieletniego w ośrodku, który jest najbliższy miejscu jego zamieszkania oraz zapewniającym kształcenie w odpowiednim typie szkoły. Młodzieżowe ośrodki socjoterapii zapewniają wychowankom całodobową opiekę. Pokoje mieszkalne są przeznaczone maksymalnie dla czterech wychowanków. W skład ich wyposażenia wchodzi niezbędne do sprawnego funkcjonowania meble użytkowe (łóżka lub tapczany, poduszki, kołdry, bielizna pościelowa, szafki do przechowywania rzeczy osobistych, szafy ubraniowe). W każdym ośrodku znajdują się pomieszczenia dydaktyczne, terapeutyczne, rekreacyjne, sportowe oraz świetlice. Wychowankom zapewnia się dogodne warunki do nauki, pracy indywidualnej i wypoczynku.

Sposób funkcjonowania i cele specjalistycznych placówek wsparcia dziennego i młodzieżowych ośrodków socjoterapii (tabela 1.) wyraźnie wskazują, że interwencje pomocowe w świetlicach socjoterapeutycznych powinny mieć bardziej profilaktyczny i wspierający rozwój charakter, natomiast wychowankowie w MOS-ach bardziej skorzystają na oddziaływaniach o terapeutycznym, korekcyjnym, a czasem nawet resocjalizacyjnym charakterze. Także socjoterapia jako forma pomocy, która jest oferowana w obu typach placówek, powinna więc mieć również nieco inny charakter – nie tylko ze względu na odmienną misję obu instytucji, ale przede wszystkim ze względu na poziom doświadczanego ryzyka przez uczestników(-czki) tych form pomocy oraz problemów psychospołecznych jakich doświadczają.

Tabela 1. Specyfika funkcjonowania świetlic socjoterapeutycznych i MOS-ów

Charakterystyka	Świetlice socjoterapeutyczne	MOS-y
Cele	Wsparcie rodziny przeżywającej trudności w opiekowaniu się i wychowaniu dzieci	Eliminowanie przejawów niedostosowania społecznego i zaburzeń zachowania; przygotowanie do samodzielnego, odpowiedzialnego i zgodnego z obowiązującymi normami społecznymi i prawnymi życia
Forma opieki	Dzienna, pozaszkolna	Całodobowa
Uczestnicy(-czki) tej formy pomocy	- z rodzin, w których rodzice doświadczają problemów w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych, - wielopropblemowość w rodzinach	- doświadczają zaburzeń rozwojowych, trudności w uczeniu się i zaburzeń w funkcjonowaniu społecznym, zagrożeni niedostosowaniem społecznym i niedostosowani społecznie, - posiadają orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego wydane ze względu na zagrożenie niedostosowaniem społecznym, - niski poziom umiejętności życiowych i społecznych
Poziom obciążenia ryzykiem uczestników(-czek)	Grupy zwiększonego ryzyka narażone na problemy w funkcjonowaniu psychospołecznym	Wysokie ryzyko, występują problemy edukacyjne, w realizacji obowiązku szkolnego, problemy w funkcjonowaniu psychospołecznym, zagrożenie niedostosowaniem społecznym, niedostosowani społecznie, z zaburzeniami zachowania

Realizacja socjoterapii w świetlicach socjoterapeutycznych i ośrodkach socjoterapii

Analiza stron internetowych świetlic socjoterapeutycznych w Poznaniu, Gdańsku i Katowicach wykazała, że socjoterapia kierowana jest do dzieci i młodzieży z rodzin dysfunkcyjnych, dotkniętych ubóstwem, bezrobociem, przemocą, uzależnieniami czy przestępczością, a także do osób zagrożonych marginalizacją i wykluczeniem społecznym. Adresatami są również młodzi ludzie z trudnościami w funkcjonowaniu psychospołecznym, emocjonalnym, szkolnym czy w relacjach społecznych. Z zajęć mogą korzystać także osoby zgłaszające się samodzielnie, chcące rozwijać umiejętności i kompetencje społeczne, jak i dzieci kierowane przez pedagogów, pracowników socjalnych lub asystentów rodziny (Brzezińska i in., 2023b). Do celów funkcjonowania świetlic zaliczono zarówno te rozwojowe – wzmacnianie zasobów

i umiejętności, rozwijanie pasji, wyrównywanie szans edukacyjnych i deficytów, wspieranie prawidłowego rozwoju oraz twórcze i bezpieczne spędzanie czasu, jak i profilaktyczne – kształtowanie postaw i kompetencji społecznych, budowanie relacji, nauka radzenia sobie z emocjami, promowanie zdrowego stylu życia, samodzielności i odpowiedzialności, zapewnianie bezpieczeństwa i akceptacji oraz terapeutyczne/korekcyjne – korygowanie zaburzeń emocjonalnych i zachowania, wygaszanie postaw niepożądanych, przełamywanie barier, lepsze rozumienie siebie, wsparcie w konfliktach i przygotowanie do funkcjonowania w społeczeństwie (Brzezińska i in., 2023b). Warto podkreślić, że cele związane z pracą terapeutyczną powinny być realizowane w ramach grup socjoterapeutycznych jasno wyodrębnionych z grup świetlicowych (Jankowiak, Brzezińska, Soroko, 2023).

Zgodnie z dostępnymi danymi pracownicy świetlic deklarują pracę w oparciu o proces grupowy (Jankowiak, Brzezińska, Soroko, 2023; Brzezińska i in., 2023b), co nie tylko jest niezbędne dla prowadzenia socjoterapii jako formy pomocy o charakterze terapeutycznym, ale też kluczowe dla osiągania celów uczestników grup (Jankowiak, Soroko, 2021). Zwykle w świetlicach socjoterapeutycznych funkcjonują dwie grupy, często mocno zróżnicowane wiekowo (1–8 lat różnicy), co może utrudniać pracę terapeutyczną, gdyż wprowadza duże zróżnicowanie zarówno potrzeb i problemów uczestników grupy. Duża różnorodność uczestników utrudnia budowanie poczucia spójności grupy, która jest kluczowa w socjoterapii a także innych formach grupowej pomocy dzieciom i młodzieży (Corey, Corey, 2002). Zajęcia odbywają się zazwyczaj raz w tygodniu, trwają 1–2 godzin, a grupy liczą średnio 10 osób (od 3 do 23). Warto podkreślić, że zbyt liczne grupy utrudniają aktywny udział wszystkich uczestników i uczestniczek. Optymalna liczebność to taka, która pozwala każdemu na udział i omówienie własnej aktywności (Tryjarska, 2006). Dominują grupy otwarte, rzadziej półotwarte, natomiast zamknięte – uważane za optymalne dla zaistnienia zmiany – pojawiają się sporadycznie. Podczas zajęć uczestnicy mogą odreagować napięcia, rozwijać umiejętności społeczne, uczyć się konstruktywnego rozwiązywania konfliktów i komunikacji (Jankowiak, Brzezińska, Soroko, 2023).

Ponadto dostępne dane wskazują, że w czasie pandemii COVID-19 placówki wsparcia dziennego w Polsce kilkakrotnie zmieniały formę pracy – od zajęć online, przez hybrydowe, po spotkania na świeżym powietrzu. Pracownicy starali się utrzymać elementy socjoterapii, kontaktując się z podopiecznymi przez komunikatory, omawiając trudności, wspierając emocjonalnie i promując zachowania prozdrowotne (Brzezińska i in., 2023a). Pracownicy

i pracowniczki świetlic podjęli więc wyzwanie kontynuowania socjoterapii i wsparcia w czasie kryzysu epidemiologicznego, co po raz kolejny pokazuje, że socjoterapeuci w swojej pracy realizują nie tylko pracę grupową, ale także interwencję kryzysową (Soroko, Jankowiak, 2020).

Choć placówki specjalistyczne i łączone mają obowiązek oferować pomoc terapeutyczną, w tym socjoterapię (Dz. U. z 2011 r., Nr 149, poz. 887), analiza ich stron internetowych i profili społecznościowych wykazała, że informacje o socjoterapii są tam rzadko eksponowane lub całkowicie nieobecne, co utrudnia klientom poznanie oferty (Jankowiak, Brzezińska, Soroko, 2023).

W odniesieniu do opisywania realizacji socjoterapii w młodzieżowych ośrodkach socjoterapii trzeba zaznaczyć, że w rodzimym dorobku naukowym widnieje wyraźna luka w badaniach poświęconych oddziaływaniom socjoterapeutycznym oraz zmian i efektów, jakie przynoszą. Treści dotyczące celów i zasad funkcjonowania młodzieżowych ośrodków młodzieżowych pochodzą głównie ze źródeł prawnych, raportów i publikacji zamieszczonych na stronach internetowych Ośrodka Rozwoju Edukacji oraz nielicznych artykułów i książek naukowych.

Podstawową formą organizacyjną pracy z wychowankiem w młodzieżowych ośrodkach socjoterapii jest grupa wychowawcza, w której uwzględnia się specyficzne problemy wychowawcze i indywidualne potrzeby rozwojowe wychowanków (Dz. U. z 2023 r., poz. 651). Liczba wychowanków w grupie wychowawczej wynosi do 12 osób. Grupą wychowawczą opiekuje się wychowawca. Nauczyciele, wychowawcy, psycholodzy, pedagodzy, socjoterapeuci i inni specjaliści prowadzący zajęcia z wychowankiem w młodzieżowym ośrodku socjoterapii realizują z wychowankiem indywidualny program edukacyjno-terapeutyczny, o którym nieletni został wcześniej poinformowany przez wychowawcę. W placówkach organizuje się pomoc psychologiczno-pedagogiczną, zapewnia się także wychowankom pomoc w wyborze kierunku kształcenia i zawodu odpowiednio do ich indywidualnych potrzeb. W ośrodkach w zależności od potrzeb wychowanków tworzy się także grupy usamodzielnienia, którymi opiekuje się wychowawca wyznaczony przez dyrektora placówki. W grupie usamodzielnienia wychowanek jest przygotowywany do radzenia sobie w codziennym życiu, w szczególności kształtuje się umiejętności: samodzielnego przygotowywania posiłków, posługiwania się podstawowym sprzętem AGD, uczy się dbania o porządek, załatwiania spraw w urzędach i innych instytucjach, funkcjonowania na rynku pracy, w tym samokształcenia, podnoszenia kwalifikacji, rozwijania zainteresowań oraz radzenia sobie w sytuacjach trudnych i rozwiązywania konfliktów (Dz. U. z 2023 r., poz. 651).

W młodzieżowych ośrodkach socjoterapii prowadzi się zróżnicowane formy oddziaływań w postaci: zajęć socjoterapeutycznych, resocjalizacyjnych, profilaktyczno-wychowawczych, sportowych, rekreacyjnych oraz kulturalno-oświatowych. Wychowankom udziela się profesjonalnej pomocy psychologiczno-pedagogicznej oraz wsparcia w wyborze zawodu i dalszej formy edukacji. Zajęcia prowadzone w ośrodkach mają formę indywidualnych lub grupowych zajęć specjalistycznych w zakresie terapii pedagogicznej, w zajęciach psychoedukacyjnych, rewalidacyjnych, socjoterapeutycznych, profilaktyki społecznej i resocjalizacji (Krajewska, 2009).

Plany pracy w młodzieżowych ośrodkach socjoterapii muszą być zindywidualizowane, dostosowane do potrzeb rozwojowych, możliwości psychofizycznych oraz zainteresowań wychowanków. W MOS-ach stosuje się: metody aktywizujące, terapię zajęciową, pracę grupową, warsztaty, treningi umiejętności społecznych, interwencje psychologiczne i pedagogiczne. W pracy z wychowankami młodzieżowych ośrodków socjoterapii wykorzystuje się następujące techniki socjoterapeutyczne: dialog terapeutyczny, psychodramę i dramę, arteterapię, terapię zabawą, trening interpersonalny oraz profilaktykę (Strategia Wdrażania MOS). Młodzieżowe ośrodki socjoterapii mają obowiązek współpracować z rodziną wychowanka, angażować rodziców w proces wychowania oraz przekazywać rodzicom wiedzę na temat przebiegu pobytu ich dziecka w placówce. Pomoc udzielana rodzicom i/lub opiekunom prawnym skierowana jest na doskonalenie ich umiejętności niezbędnych do wspierania rozwoju dzieci i młodzieży, w szczególności w zakresie rozwijania potencjału oraz unikania zachowań ryzykownych (Krajewska, 2009). W realizacji zadań młodzieżowe ośrodki socjoterapii aktywnie współpracują ze środowiskiem lokalnym, w tym z organizacjami pozarządowymi oraz innymi instytucjami działającymi na rzecz rodziny, dzieci, młodzieży, m.in.: powiatowymi centrami pomocy rodzinie, policją, strażą miejską, sądami rejonowymi, rodzinnymi ośrodkami diagnostyczno-konsultacyjnymi, poradniami psychologiczno-pedagogicznymi, ośrodkami pomocy społecznej, służbą zdrowia, szkołami i uczelniami wyższymi itp. (Lisewski, 2013, s. 117).

Po zakończeniu cyklu oddziaływań socjoterapeutycznych zakłada się, że wychowanek rozwinie umiejętność lepszego rozpoznawania i wyrażania emocji, a także radzenia sobie z napięciem psychicznym w sposób konstruktywny. Oczekuje się, iż będzie potrafił tworzyć i utrzymywać pozytywne relacje z rówieśnikami oraz dorosłymi, unikać zachowań ryzykownych i przejawów agresji, a także świadomie identyfikować własne potrzeby i respektować granice innych osób. W wyniku pracy socjoterapeutycznej wychowanek

powinien również wykazywać większą motywację do nauki i samorozwoju, a ponadto dostrzegać oraz efektywnie wykorzystywać swoje mocne strony w codziennym funkcjonowaniu (Kupiec, 2019). W ośrodku działa zespół wychowawczy do spraw okresowej oceny sytuacji wychowanków powoływany przez dyrektora placówki. Do jego zadań należy: diagnozowanie problemów wychowanka, ustalanie indywidualnego programu pracy z wychowankiem, na podstawie projektu przygotowanego przez wychowawcę grupy, analizowanie stosowanych metod pracy z wychowankiem i wybór skutecznych form pomocy, okresowe ocenianie efektów pracy z wychowankiem i jego środowiskiem rodzinnym, prognozowanie oczekiwanych rezultatów działań pomocowych. W skład zespołu wchodzi: przewodniczący, którym jest dyrektor ośrodka lub upoważniona przez niego osoba, wychowawca grupy, pedagog, psycholog, a w zależności od potrzeb także pracownik socjalny oraz inni specjaliści (Krajewska, 2009).

Młodzieżowe ośrodki socjoterapii opierają się na założeniu, że każdy wychowanek ma potencjał rozwojowy, który należy wykorzystać w pracy socjoterapeutycznej. Stworzenie wychowankom warunków do rozwoju osobistego, samopoznania, kształtowaniu pozytywnego obrazu siebie i świata oraz odbudowania relacji z otoczeniem stanowi kluczowy cel oddziaływań w młodzieżowych ośrodkach socjoterapii.

Konkluzje

Specjalistyczne placówki wsparcia dziennego oraz młodzieżowe ośrodki socjoterapii odgrywają istotną rolę w polskim systemie edukacji, pomocy i wsparcia udzielanego dzieciom i młodzieży. Realizują ważne funkcje edukacyjne, wychowawcze i terapeutyczne oraz są miejscami w których młodzi ludzie mogą doświadczyć akceptacji, bezpieczeństwa oraz poczucia wpływu na własne życie. W obu typach placówek powinna być realizowana socjoterapia. Świetlice socjoterapeutyczne ukierunkowane są jednak na pomoc osobom z grup zwiększonego ryzyka na przykład ze względu na trudności w środowisku rodzinnym, natomiast w Młodzieżowych Ośrodkach Socjoterapii pomoc kierowana jest do osób zagrożonych niedostosowaniem społecznym, a więc poziom doświadczanych trudności jest w tej grupie młodych osób większy. Sposób funkcjonowania i cele specjalistycznych placówek wsparcia dziennego i młodzieżowych ośrodków socjoterapii wyraźnie wskazują, że socjoterapia realizowana w świetlicach socjoterapeutycznych powinna mieć

bardziej profilaktyczny i wspierający rozwój charakter, natomiast w MOS-ach oddziaływania socjoterapeutyczne powinny realizować głównie cele terapeutyczne i korekcyjne. Analiza dostępnej literatury pozwala przypuszczać, że socjoterapia w obu rodzajach instytucji prowadzona jest głównie jako oddziaływania społeczno-wychowawcze poprzez tworzenie korzystnych dla rozwoju młodych ludzi warunków wraz z zindywidualizowanymi oddziaływaniami wychowawczymi i edukacyjnymi. Dodatkowo prowadzona jest socjoterapia o charakterze terapeutycznej pracy z grupą. Analiza dostępnej literatury wskazuje jednak na to, że ta specjalistyczna forma oddziaływań socjoterapeutycznych, może być niedoceniana zarówno w świetlicach socjoterapeutycznych, jak i młodzieżowych ośrodkach socjoterapii. Zasadne jest prowadzenie badań naukowych nad specyfiką oddziaływań socjoterapeutycznych, aby na ich podstawie opracować katalog dobrych praktyk stosowanych w tych typach placówek.

W świetlicach socjoterapeutycznych dominują działania ukierunkowane na budowanie relacji, rozwijanie umiejętności społecznych, korygowanie niepożądanych zachowań oraz zapewnianie dzieciom i młodzieży bezpiecznej przestrzeni do odreagowania napięć emocjonalnych. Mimo deklarowanego oparcia pracy na procesie grupowym, praktyka ujawnia szereg trudności organizacyjnych – m.in. zbyt duże zróżnicowanie wiekowe uczestników oraz zbyt liczne grupy, co utrudnia realizację celów terapeutycznych i ogranicza potencjał grupy jako czynnika zmiany. Ponadto analiza stron internetowych placówek wykazała niski poziom widoczności oferty socjoterapeutycznej, co może ograniczać dostępność pomocy i świadomość społeczności lokalnych w zakresie możliwości wsparcia.

Z kolei młodzieżowe ośrodki socjoterapii realizują działania bardziej zinstytucjonalizowane, oparte na obowiązujących przepisach prawa i indywidualnych programach edukacyjno-terapeutycznych. Ich działalność obejmuje różnorodne formy oddziaływań: socjoterapeutyczne, resocjalizacyjne, profilaktyczne, wychowawcze, rekreacyjne i edukacyjne. Wyróżniającym elementem MOS-ów jest kompleksowe podejście do wychowanka – uwzględniające diagnozę, plan pracy indywidualnej, wsparcie w zakresie usamodzielnienia oraz współpracę z rodziną i środowiskiem lokalnym.

Zarówno w świetlicach, jak i w ośrodkach socjoterapeutycznych podkreśla się znaczenie procesu grupowego, indywidualizacji oddziaływań oraz wielospecjalistycznej współpracy (pedagogów, psychologów, socjoterapeutów, wychowawców). Widoczna jest jednak potrzeba standaryzacji działań i pogłębionych badań nad efektywnością socjoterapii w warunkach polskich

instytucji. Luka badawcza w tym obszarze utrudnia ocenę długofalowych rezultatów i wypracowanie zaleceń do praktyki.

Wnioski płynące z analizy wskazują na konieczność:

1) zwiększenia spójności między celami a praktyką socjoterapii – m.in. poprzez lepsze dopasowanie liczebności uczestników grup, wprowadzenie grup zamkniętych;

2) rozwoju kompetencji kadry i systematycznej superwizji aby utrzymać wysoki poziom jakości pracy terapeutycznej oraz zapobiegać wypaleniu zawodowemu;

3) wzmocnienia współpracy środowiskowej – z rodzinami, szkołami i organizacjami lokalnymi, co może zwiększyć skuteczność oddziaływań oraz wspierać funkcjonowanie dzieci i młodzieży w szerszych kręgach społecznych;

4) poprawy widoczności i dostępności informacji o ofercie socjoterapeutycznej w przestrzeni publicznej (strony internetowe, media społecznościowe);

5) wprowadzenia badań ewaluacyjnych i standardów pracy socjoterapeutycznej, które umożliwią ocenę jakości stosowanych interwencji i pozwolą na efektywną pracę terapeutyczną.

Socjoterapia, zarówno w świetlicach, jak i w młodzieżowych ośrodkach socjoterapii, stanowi istotny element systemu wsparcia dzieci i młodzieży. Dalszy rozwój tej formy pomocy wymaga jednak pogłębionej refleksji nad stosowanym sposobem pracy socjoterapeutycznej, aby w pełni wykorzystać jej potencjał terapeutyczny, profilaktyczny i rozwojowy.

LITERATURA

- Badora, M. (2025). Placówka wsparcia dziennego jako element gminnego systemu opieki nad dzieckiem–studium przypadku Placówki Wsparcia Dziennego Promyk w Konopiskach. Dziecko Krzywdzone. *Teoria, Badania, Praktyka*, 24(2), 150–175.
- Badura, J. (2003). Świetlice środowiskowe na Śląsku – historia i współczesność. *Opieka – Wychowanie – Terapia*, 4(56), 49–52.
- Brenk, M. (2017). Placówki wsparcia dziennego. W: A. Knocińska, P. Frąckowiak (red.), *Pomoc – wsparcie – ratownictwo. O optymalizacji rozwoju i edukacji człowieka na różnych etapach życia*. Poznań: Bogucki Wydawnictwo Naukowe.
- Brzezińska, A.O., Jankowiak, B.A., Soroko, E. (2023a). Funkcjonowanie świetlic socjoterapeutycznych w czasie pandemii COVID-19 w Gdańsku, Poznaniu i Katowicach. *Studia Edukacyjne*, 69, 23–38, <https://doi.org/10.14746/se.2023.69.2>.
- Brzezińska, A.O., Jankowiak, B.A., Soroko, E. (2023b). Socjoterapia w świetlicy socjoterapeutycznej. Badanie świetlic socjoterapeutycznych w Gdańsku, Katowic

- cach i Poznaniu. *Resocjalizacja Polska*, 26, 115–132, <https://doi.org/10.22432/pjsr.2023.26.09>.
- Corey, M.S., Corey, G. (2002). *Grupy: metody grupowej pomocy psychologicznej*. Przeł. S. Bulaszewski. Warszawa: Instytut Psychologii Zdrowia.
- Jagięła, J. (2023). Możliwość zastosowania analizy transakcyjnej w socjoterapii. *Biuletyn Socjoterapeutyczny*, 1, 25–42, <https://doi.org/10.14746/bst.2023.1.2>.
- Jankowiak B., Soroko E. (2024). Branding w socjoterapii. *Biuletyn Socjoterapeutyczny*, 2, 9–23, <https://doi.org/10.14746/bst.2024.2.1>.
- Jankowiak, B.A. (2017). *Zachowania ryzykowne współczesnej młodzieży. Studium teoretyczno-empiryczne*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, <https://doi.org/10.14746/amup.9788323237440>.
- Jankowiak, B.A., Soroko, E. (2021). *Socjoterapia młodzieży. Studium psychologiczno-pedagogiczne*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Jankowiak, B.A., Brzezińska, A., Soroko, E. (2023). *Funkcjonowanie świetlic socjoterapeutycznych i branding oferowanych usług*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza.
- Jankowiak, B., Soroko, E. (2013a). Socjoterapia jako forma pomocy psychopedagogicznej. W: B. Jankowiak (red.). *Socjoterapia jako forma pomocy psychologiczno-pedagogicznej. Teoria i praktyka* (33–59). Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza.
- Jankowiak, B., Soroko, E. (2013b). Czynniki pomocowe w socjoterapii dzieci i młodzieży – refleksja teoretyczna. W: Jankowiak (red.). *Socjoterapia jako forma pomocy psychologiczno-pedagogicznej. Teoria i praktyka* (83–105). Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza.
- Jaros, A. (2023). Socjoterapia z bajką – metodyczne wskazówki pracy. *Biuletyn Socjoterapeutyczny*, 1, 75–84, <https://doi.org/10.14746/bst.2023.1.5>
- Kasprzak, M. (2021). *Wspieranie twórczej aktywności plastycznej dzieci ze środowisk defaworyzowanych społecznie*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza.
- Kolankiewicz, M. (2019). Placówki wsparcia dziennego – ich formy i znaczenie. *Praca Socjalna*, 34(6), 44–59, DOI: 10.5604/01.3001.0013.7493.
- Krajewska, B. (2009). *Instytucje wsparcia dziecka i rodziny. Zagadnienia podstawowe*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Kupiec, H. (2019). *Tożsamość nieletnich a motywacja do zmiany. W warunkach placówki resocjalizacyjnej*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Lasota, A. (2023). Pozytywne interwencje terapeutyczne oparte na wdzięczności w socjoterapii dzieci i młodzieży. *Biuletyn Socjoterapeutyczny*, 1, 57–74, <https://doi.org/10.14746/bst.2023.1.4>.
- Lisewski, R. (2013). Młodzieżowy ośrodek socjoterapii jako ogniwo systemu profilaktyki i terapii dzieci i młodzieży. *Resocjalizacja Polska*, 5, 113–126.
- Łaskawiec, M. (2007). Działalność profilaktyczno-wychowawcza Świetlicy Środowiskowej w Bukowinie. W: T. Wilk (red.), *Niektóre obszary pracy opiekuńczo wychowawczej i edukacyjnej szkoły oraz środowiska lokalnego*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.

- NIK. (2017). *Funkcjonowanie placówek wsparcia dziennego dla dzieci*, <https://www.nik.gov.pl/aktualnosci/funkcjonowanie-placowek-wsparcia-dziennego-dla-dzieci.html> [dostęp: 15.09.2025].
- Ostaszewski, K. (2015). Bariery i wyzwania profilaktyki zachowań ryzykownych młodzieży. *Świat Problemów*, 1, 5–11.
- Pyżalski, J., Korzeniowska, E., Plichta, P., Puchalski, K., Michalowska-Knol, K., Petrykowska, A. (2016). *Funkcjonowanie placówek wsparcia dziennego z regionu łódzkiego. Bariery i potrzeby*. Łódź: Regionalne Centrum Polityki Społecznej w Łodzi.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki z 30 marca 2023 r. w sprawie niektórych publicznych placówek systemu oświaty (Dz. U. z 2023 r., poz. 651).
- Sawicka, K. (2023). Wokół pojęcia socjoterapii. *Biuletyn Socjoterapeutyczny*, 1, 11–23, <https://doi.org/10.14746/bst.2023.1.1>.
- Soroko, E., Jankowiak, B. (2020). Shaping Social and Psychological Competencies or Intervening in a Crisis? Sociotherapists' Experiences of Helping Adolescents in Poland. *International Journal for the Advancement of Counselling*, 42(4), 349–365, <https://doi.org/10.1007/s10447-020-09405-x>.
- Soroko, E., Jankowiak, B.A. (2020). Socjoterapia dzieci i młodzieży. W: I. Grzegorzewska, L.W. Cierpiałkowska, A.R. Borkowska (red.), *Psychologia kliniczna dzieci i młodzieży. Od teorii do praktyki* (899–912). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Tryjarska, B. (2006). Psychoterapia grupowa. W: L. Grzesziuk (red.), *Psychoterapia. Podręcznik akademicki* (17–32). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Ustawa z 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej Dz. U. z 2011 r. Nr 149, poz. 887 (2011) (Polska). <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu20111490887> [dostęp: 7.10.2025].
- Wilk, M. (2023). Cztery oblicza socjoterapii. *Biuletyn Socjoterapeutyczny*, 2, 43–55, <https://doi.org/10.14746/bst.2023.1.3>.

